

Контент-аналіз поняття «моніторинг»

В статті висвітленні динаміка входження поняття «моніторинг» у терміносистеми різних наук, транстермінологізація його в педагогіку і аналіз змісту поняття для його ефективного використання в освітній практиці. Виконаний контент-аналіз поняття «моніторинг» за смисловими категоріями: родове слово, субстанціональні та функціональні ознаки, об'єкт та результат. Встановлено, що порівняння змісту поняття «моніторинг» ускладнено, оскільки родовими макрокомпонентами моніторингу виступають: спостереження як метод дослідження матеріального світу, контроль як процес, система операцій і процедур; при цьому видовими ознаками моніторингу є його постійний і безперервний характер.

Ключові слова: контент-аналіз, моніторинг, субстанціональні та функціональні ознаки, спостереження, контроль, система операцій і процедур.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Зміни в соціально-політичній, культурній, економічній, науково-технічній сферах проектується на лексико-семантичному рівні мовної системи, перш за все у термінології [11]. Тенденція введення в понятійний апарат педагогіки як науки і професійний лексикон практики великої кількості нових термінів, запозичених з інших сфер діяльності, таких як проектування, технологія, інформаційні технології, інновація, моніторинг тощо, призводить до подвійного ефекту: з одного боку, використання нових понять, вимагає їх визначення, уточнення смислових значень, меж застосування, що сприяє розвитку точності і строгості педагогічної науки, і, вочевидь, виступає позитивним моментом; з іншого – спостерігається тотальне оновлення понять педагогіки, заміна усталених термінів новими, інколи необгрунтовано, без вагомих підстав, що призводить до зміни тезаурусу педагогіки з кон'юнктурних міркувань, і є негативним моментом [25]. Систематизація педагогічної лексики, упорядкування її термінології також важливі для входження вітчизняної педагогіки у міжнародне освітнє середовище.

Формулювання цілей статті... **Мета статті** полягає у висвітленні динаміки входження поняття «моніторинг» у терміносистеми різних наук, транстермінологізацію його в педагогіку і аналізі змісту поняття для ефективного використання в освітній практиці.

Аналіз досліджень і публікацій... Моніторинг в його прикладному розумінні не являється онтологічно заданим для педагогічної сфери, як, наприклад, учіння чи виховання. Це поняття увійшло в наукову літературу в 70-х роках ХХ століття. У 1972 р. в Стокгольмі пройшла конференція з охорони навколишнього середовища під егідою ООН, де вперше виникла необхідність домовитися про визначення поняття «моніторинг». Було вирішено під моніторингом навколишнього середовища розуміти комплексну систему спостережень, оцінювання і прогнозування змін стану навколишнього середовища під впливом антропогенних чинників [6, с.31–315].

Визначення поняття «моніторинг» в педагогіці аналізували і формулювали авторське вітчизняні науковці С.Бабінець, Н.Байдацька, І.Булах, М.Голець, М.Кічула, Г.Єльнікова, П.Матвієнко, О.Патрікеєва, З.Рябова, Є.Хриков та ін.

Виклад нового матеріалу... Сьогодні межі між природничим і гуманітарним знанням стираються, відбувається «перетікання» теорій, категоріально-понятійного апарату тощо. Явище переходу терміна із однієї терміносистеми у іншу називається транстермінологізацією [19, с.24]. Завдяки цим процесам зі сфери охорони навколишнього середовища поняття «моніторинг» поступово перейшло у науковий обіг таких галузей знань як психологія, медицина, соціологія.

На пострадянському просторі поняття моніторингу з'явилося після чорнобильської катастрофи (1986 р.), як система відслідковування стану здоров'я дітей Чорнобиля [2, с.77]. У вітчизняній освіті поняття моніторингу з'явилося пізніше завдяки дослідженням світових тенденцій [15] та інтеграційним процесам у рамках Європейського простору вищої освіти. Отже, транстермінологізація як процес переосмислення вже існуючого терміна при його входженні в терміносистему іншої науки є найбільш продуктивним [11].

Для аналізу змісту поняття моніторингу звернемося, в першу чергу, до словників як інструменту, що регламентує слововикористання та норми мови, і може свідчити про поширення слів у загальномовному або спеціальному обігу, рівень сформованості тезаурусів різних наукових галузей [29, с.68].

Довідкові видання 50-80-х років XX століття зазвичай не містили поняття моніторингу, але розкривали значення слова «монітор» [1; 13; 17; 21]. У багатогалузевому політехнічному словнику (1956) зазначалось два значення моніторингу: як військового корабля особливої конструкції і устрою для гідравлічних гірничих робіт (розмивання рихлих порід) [13, с.569]. У третьому виданні «Большой Советской Энциклопедии» (1974) подана історія виникнення назви моніторингу для позначення групи військових кораблів – від найменування американського броньованого корабля «Монітор», побудованого федеральним урядом США у 1961-1962 р. р. для участі у громадянській війні [1, с.524].

В Педагогічній енциклопедії (1966) вперше згадується приналежність слова «монітор» до освітньої галузі, що використовувалося у двох значеннях: перше – помічника вчителя в школах так званого взаємного навчання у Великобританії, США, Франції, Швейцарії, Бельгії, Росії з кінця XVIII початку XIX століть; друге – учня в деяких англійських середніх школах, який виконує обов'язки, схожі з обов'язками старости класу [16, с.864]. Згодом таке тлумачення монітору перейшло і в інші довідкові видання [1; 4; 5; 18].

Словник іншомовних слів за ред. О.С.Мельничука 1974 р. видання подає узагальнене значення слова «монітор» як приладу для контролю за параметрами, які мають залишатися в заданих межах [21, с.445]. Політехнічний словник (1989) розширює застосування терміну за рахунок використання в нових галузях, зокрема, у медицині – це електронний прилад, що дозволяє одночасно контролювати декілька життєво важливих параметрів пацієнта; і в обчислювальній техніці – це програму оперативної системи ЕОМ, що забезпечує узгоджену роботу декількох програм одночасно [17, с.314].

В окремих довідкових виданнях радянської доби наприкінці 80-х років XX століття поряд з монітором з'являється поняття «моніторинг». Так, в Українському радянському енциклопедичному словнику (1988) монітор ототожнюється з відеоконтрольним пристроєм, а моніторинг трактується як система спостереження та контролю за навколишнім середовищем і попередження проявів природних і антропогенних чинників, шкідливих або небезпечних для здоров'я людини, для існування рослин та тварин [27, с.430].

Ретроспективний аналіз довідкової літератури показав, що латинський і англійський прототипи поняття «моніторинг» базуються на дефінітивному конструкті «monitor», що перекладається у таких значеннях: остерігаючий; той, що нагадує, наглядає; той, що контролює.

Відтак переклад «остерігаючий» використовують при тлумаченні монітору як групи військових кораблів, що здійснювали охорону прибережних вод; словосполучення «той, що нагадує, наглядає» застосовується, коли дають визначення монітору як пристрою, за допомогою якого здійснюється візуальний контроль за окремими параметрами в техніці або медицині; а для педагогічної терміносистеми С.У.Гончаренко в Українському педагогічному словнику (1997) подає переклад з латинської монітору як «того, хто контролює» [4, с.214]. Йому вторить енциклопедичний словник з соціальної філософії (1997), який перекладає «monitor» з англійської як: наставляти, радити і контролювати, перевіряти [23, с.246]. Очевидно, що різні терміносистеми послуговуються дефінітивним конструктом «монітор», перекладаючи його по-різному. Однак, у тому розумінні, яке сьогодні вкладають у термін «моніторинг», він найближчий до поняття монітору як приладу для контролю за заданими параметрами.

Значного поширення термін «монітор» набув у галузі інформатики у зв'язку з стрімким розвитком комп'ютерної техніки. У 1975 р. у термінологічний словник з інформатики, який розроблявся за дорученням Постійної Комісії РЕВ з координації наукових і технічних досліджень національними інформаційними установами Народної Республіки Болгарії, Угорської Народної Республіки, Німецької Демократичної Республіки, Польської Народної Республіки, Соціалістичної Республіки Румунії, СРСР, Чехословацької Соціалістичної Республіки восьми мовами і містив 1281 термін з загальними тлумаченнями, поняття «монітор» не ввійшло [24]. В той же час у вітчизняному Словнику іншомовних слів (1974) монітор тлумачився як «частина керуючої програми операційної системи цифрової обчислювальної машини, яка здійснює керування однієї з фаз обчислювального процесу» [21, с.445]. Дефініція монітору доповнилась у Комп'ютерному словнику 1997 року видання визначенням його як пристрою, який представляє образи, створенні комп'ютерним відеоадаптером [12, с.258], а в довідкових виданнях початку XXI століття – оформилось у прийняте в сучасному обігу значенні пристрою у комп'ютері для візуального відображення інформації [22, с.333]. Так з розвитком техніки і комп'ютерних технологій у загальне мовлення входить запозичений з англійської мови термін «монітор», що використовувався спочатку в професійному середовищі, а потім і за його межами.

Відтак, від технічного приладу за контролем за заданими параметрами у гірництві, судноплавстві, медицині тощо, термін «монітор» почав використовуватися в інформатиці, телебаченні, і став позначати пристрій для візуалізації інформації. І хоча в педагогічних

виданнях етимологія слова монітор має свою історію, пов'язану з діяльністю людини, а не технічними пристроями, функції цих учнів-моніторів також полягають у нагляді та контролі. Отже, монітор у різних тлумаченнях – це хтось або щось, що допомагає наглядати за об'єктом, процесом або окремими заданими параметрами і контролювати їх певним способом в залежності від поставленої мети.

Термін «монітор» є основою для словотворення «моніторинг», що стрімко поширюється в наукових терміносистемах різних галузей знань наприкінці 80-х років минулого століття. Він почав з'являтися у вітчизняній довідковій літературі: універсальних та професійних словниках за різними галузями знань, в тому числі і у педагогічних.

Перші визначення моніторингу подавались лише у контексті навколишнього середовища [26, с.430]. Автори словника іншомовних слів (2000) наводять вже два визначення моніторингу: одне – як постійний контроль за будь-яким процесом з метою вивчити чи відповідає він бажаному результату; інше – як спостереження за довідками, оцінка і прогноз його стану у зв'язку з господарською діяльністю людини [22, с.652].

Великий тлумачний словник сучасної української мови (2001) уточнює значення слова моніторинг як безперервне стеження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату. Як приклад використання слова моніторинг авторами словника наведено таке термінологічне словосполучення «моніторинг якості навчання» [3, с.538].

Укладачі словника іншомовних слів (2009) зазначають походження слова моніторинг (monitoring) від англ. monitor – спостережний, і використовують це поняття у значенні постійного спостереження за якимось процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату чи попереднім припущенням [8, с.287]. Синонімами слова моніторинг є слідкування, спостереження, відслідковування.

Визначення моніторингу у такій редакції прийнято країнами-учасниками СНД як узгоджене в освітньому пострадянському просторі [20, с.106]. Аналогічні процеси транстермінологізації відбуваються у наукових тезаурусах інших країн, зокрема, Російської Федерації.

Отже, на початку ХХІ століття поняття «моніторинг» входить в терміносистеми багатьох галузей знань, при цьому його змістове наповнення є досить різноманітним. Виникає гостра потреба аналізу змісту нового поняття в педагогіці з метою його ефективного використання в освітній практиці.

Одиницею аналізу нами вибрані класичні визначення поняття моніторингу, наведені в універсальних та професійних довідкових виданнях кінця 80-х років минулого століття і по наш час. До класичних їх можна віднести завдяки тому, що визнані класики філософії – Сократ, Платон і Аристотель, – розглядали визначення тільки такого виду, що містили вказівку найближчої родової ознаки і видової відмінності [14, с.69].

Для забезпечення об'єктивності вивчення змісту поняття в роботі використано контент-аналіз. На думку В.Іванова цей якісно-кількісний метод вивчення документів, що характеризується об'єктивністю і жорсткістю процедури й полягає у «квантифікаційній обробці тексту» з подальшою інтерпретацією результатів [9, с.35]. Предметом контент-аналізу можуть бути як проблеми соціальної дійсності, які висвітлюються, чи, навпаки, приховуються в документах, так і внутрішні закономірності самого об'єкта дослідження. Нами виокремлено такі смислових категорій контент-аналізу родові слово, субстанціональні та функціональні ознаки, об'єкт та результат.

Результати структурного аналізу поняття моніторингу, наведені у довідкових виданнях періоду кінця ХХ – початку ХХІ століття, представлено у таблиці.

Представлений у таблиці огляд показав, що усі наведені визначення є емпіричними, тобто таким, що вказують на властивості і характеристики процесу моніторингу. Природно, що вони є первинними визначеннями, бо задають вихідний об'єкт вивчення. На думку І.І.Льєсова на емпіричному рівні питання щодо відмінностей тих або інших визначень, їх «правильності» логічно некоректне, оскільки автори використовують різні підходи до вибору вихідних макрокомпонентів та рівня їх узагальнення [11, с.73].

Як приклад, у нашому дослідженні не порівнюваними є визначення моніторингу через родові макрокомпоненти «спостереження» [3; 8; 22] і «система збору інформації» [7], які є продуктами різних методів формування понять [14, с.69–70].

Таблиця

Структурний аналіз поняття "моніторинг" у вітчизняних довідкових виданнях кінця ХХ – початку ХХІ століття

Назва та рік видання	Структура і склад моніторингу на макрорівні					Примітка
	родовий макрокомпонент система спостереження	субстанціональні ознаки	функціональні ознаки	об'єкт	результат	
Український Советський Енциклопедичний словарь (1988) [26]		–	контроль, запобігання	стан навколишнього середовища	прояв шкідливих або небезпечних природних і антропогенних чинників	англ. monitoring, від лат. monitor – той, що нагадує, наглядає
Соціальна філософія. Короткий Енциклопедичний Словник (1997) [23]	збір інформації	засобами масової комунікації	спостереження, попередження, прогноз	економічні, політичні, соціальні ситуації		англ. monitor – 1.наставляти, ралити; 2.контролювати, перевіряти
Універсальний енциклопедія / Гол. ред. М. Попович (1999) [28]	система стандартизованих вимірів	однорідних, порівняльних вимірів	оцінювання, прогнозування	стан природного середовища	зміни в середовищі (обсяги забруднення повітря, води і ґрунту, сила шуму)	–
Словник іншомовних слів / Л.О. Пуштовіч, О.І. Скопченко, Г.М. Сютя, Т.В. Цимбалюк (2000) [22]	контроль	постійний	вивчення	будь-який процес	відповідність бажаному результату	англ. monitoring, від лат. monitor – той, що нагадує, наглядає
Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел (2001) [3]	спостереження	безперервне	виявлення	який-небудь процес	наслідки господарської діяльності людини	широке значення терміну
Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний перекладний словник (2001) [27]	комплекс		спостереження, дослідження	довкілля	зміни, викликані діяльністю людини	Словосполучення "моніторинг" якості навчання"
Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України ; вип. ред. В.Г. Кремень (2008) [7]	система збору інформації	спеціальна	обробка, зберігання, поширення, прогнозування	стан освіти: дані, тенденції розвитку	рекомендації для прийняття управлінських рішень	англ. monitoring, від лат. monitor – той, що нагадує, наглядає, застерігає
Великий універсальний словник української мови / О.Я. Загоруйко (2009) [8]	спостереження	постійне		якийсь процес	відповідність бажаному результату чи попереднім припущенням	Синоніми: спостереження, спостереження, обстеження
Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник (2011) [4]	система збору інформації	спеціальна	обробка, зберігання, поширення, прогнозування, розробка рекомендацій	стан освіти	динаміка і основні тенденції розвитку для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування	моніторинг – той, що нагадує, наглядає, застерігає

Висновки... Однак певні висновки очевидні: використання поняття «моніторинг» у різних природничих, технічних, гуманітарних сферах діяльності людини перейшло на загальномовний рівень в Україні в 90-роках ХХ століття. В педагогіку поняття «моніторинг» транстермінологізувалося з технічних галузей знань, хоча має свою передісторію використання в освітній практиці так званого «взаємного навчання» окремих європейських країн наприкінці ХVIII – початку ХІХ століть. Складність проведення структурного аналізу поняття моніторингу обумовлена різними підходами авторів до формулювання дефініцій.

Виконаний контент-аналіз поняття «моніторинг» за смисловими категоріями: родове слово, субстанціональні та функціональні ознаки, об'єкт та результат показав, що їх наповнення залежить від галузі використання терміну. Однак порівняння змісту поняття ускладнено, оскільки родовими макрокомпонентами моніторингу виступають: спостереження як метод дослідження матеріального світу, контроль як процес, система операцій і процедур; видовими ознаками моніторингу є його постійний і безперервний характер.

Список використаних джерел та літератури:

1. Большая Советская Энциклопедия : в 3-и тт. / [гл. ред. А. М. Прохоров]. – [изд-е 3-е]. – М. : Советская Энциклопедия, 1974. – Т. 16. Мезия-Моршанск, 1974. – 616 с.
2. Боровкова Т. И. Мониторинг развития системы образования : учеб. пособие / Т. И. Боровкова, И. А. Морев. – [в 2 ч.]. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – Ч. I. Теоретические аспекты. – 150 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
6. Екологічна енциклопедія : [у 3 т.] / [редкол. : А. В. Толстоухов (гол. ред.) та ін.]. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 2 : Є-Н. – 416 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; відповід. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Загоруйко О. Я. Великий універсальний словник української мови / О. Я. Загоруйко – Х. : Торсинг Плюс, 2009. – 768 с.
9. Иванов В. Ф. Контент-анализ: Методология и методика исследования ЗМК : навч. посіб. / наук. ред. А. З. Москаленко. – К., 1994. – 112 с.
10. Ильясов И. И. Структура процесса учения : [моногр.] / И. И. Ильясов. – М. : Издательство Московского университета, 1986. – 199 с.
11. Кичева И. В. Формирование понятийно-терминологической системы педагогики в 90-е годы ХХ века : автореф. дис. / И. В. Кичева – М., 2004. – 21 с.
12. Комп'ютерний словник / [пер. з англ. В. О. Соловйова]. – К. : Україна, 1997. – 470 с.
13. Краткий политехнический словарь / редакц. совет : предс. проф. Ю. А. Степанов (гл. ред.). – М. : Гос. изд-во технико-теоретической литературы, 1956. – 1135 с.
14. Логіка : підруч. [для студ. вищих навч. закл.] / [В. Д. Титов, С. Д. Цалін, О. П. Невельська-Гордеева та ін. , за заг. ред. проф. В. Д. Титова]. – Х. : Право, 2005. – 208 с.
15. Моніторинг якості освіти: досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
16. Педагогическая энциклопедия : в 4-х т. / [гл. ред. И. А. Каиров (гл. ред.), Ф. М. Петров (гл. ред.) [и др.]]. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – Т. 2. – 879 с.
17. Политехнический словарь / [гл. ред. Шиминский А. Ю.]. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 655 с.
18. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
19. Рыженкова Т. В. Специфика процесса транстерминологизации в отраслевой терминосистеме : автореф. дис. / Т. В. Рыженкова. – М., 2001. – 21 с.
20. Словарь согласованных терминов и определений в области образования государств-участников содружества независимых государств / под науч. ред. доктора техн. наук, профессора Н. А. Селезневой. – М. : НИТУ «МИСиС», 2012. – 244 с.
21. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К.: Головна редакція енциклопедії Академія Наук УРСР, 1974. – 774 с.
22. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. – К. : вид-во «Довіра» УНВЦ «Рідна мова», 2000. – 1015 с.
23. Соціальна філософія: Короткий Енциклопедичний Словник / [заг. ред. і уклад. : В. П. Андрущенко, М. Г. Горлач. – Київ – Харків : Рубікон, 1997. – 400 с.
24. Терминологический словарь по информатике. – М. : МЦНТИ, 1975. – 751 с.
25. Титова Е. В. Терминологический анализ как метод и задача исследования / Е. В. Титова [Электронный ресурс] // Научно-педагогический интернет-журнал «The Emissia Offlsne Letters», 2010. – Режим доступа : <http://www.emissia.org/>.

26. Украинский Советский Энциклопедический Словарь : в 3-х т. / [редкол. : А. В. Кудрицкий (ответ. ред.) и др.]. – К. : Глав. Ред. УСЭ, – 1988. – Т. 2, 1988. – 768 с.
27. Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / уклад. : А. С. Дяков та ін. ; під ред. Т. Р. Кияка. – К. : Обереги, 2001. – 621 с.
28. Універсальний словник-енциклопедія / гол. ред. М. Попович. – К. : Вид-во Ірина, 1999. – 1551 с.
29. Фокина В. Н. Дефинитивные словари как инструмент познания / Фокина В. Н., Потоцкая Е. Д., Абрамова А. В. // Инновации в образовании. – 2012. – № 6. – С. 67–78.

Аннотация

Г.В.Красильникова

Контент-анализ понятия «мониторинг»

В статье освещены динамика вхождения понятия «мониторинг» в терминосистемы разных наук, транстерминологизация его в педагогику и анализ содержания понятия для его эффективного использования в образовательной практике. Выполненный контент-анализ понятия «мониторинг» за смысловыми категориями: родовое слово, субстанциональные и функциональные признаки, объект и результат. Установлено, что сравнение содержания понятия «мониторинг» усложнено, поскольку родовыми макрокомпонентами мониторинга выступают: наблюдение как метод исследования материального мира, контроль как процесс, система операций и процедур; при этом видовыми признаками мониторинга являются его постоянный и непрерывный характер.

Ключевые слова: контент-анализ, мониторинг, субстанциональные и функциональные признаки, наблюдение, контроль, система операций и процедур.

Summary

G.V.Krasiľnykova

Content-Analysis of the Concept «Monitoring»

In the article elucidates the dynamics of including of the concept «monitoring» in term systems of different sciences, its transterminologization in pedagogics and analysis of maintenance of the concept for its effective use in educational practice. The executed krontent-analysis of concept «monitoring» is after semantic categories: family word, substancional and functional signs, object and result. It is set that comparison of maintenance of monitoring concept is complicated, as come forward the family macrocomponents of monitoring: supervision as method of research of the material world, control as process, system of operations and procedures; thus the specific signs of monitoring is him permanent and continuous character.

Key words: content-analysis, monitoring, substantial and functional signs, observation, control, system of operationa and procedures.

Дата надходження статті: «5» березня 2013 р.

УДК 37.035.6:323.22(477)»1920/1924»(09)(045)

Д.П.КРАСНОСІЛЕЦЬКИЙ,

кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)

**Патріотичне виховання підростаючого покоління через призму
«отаманщини» 1920 – 1924 рр. в УСРР**

В статті розглянуто проблеми патріотичного виховання серед підростаючого покоління на прикладі антибільшовицького руху повстанських загонів у 1920 – 1924 рр. Запропоновано визначення поняття «отаманщина», висвітлено політичні напрямки повстанського руху і діяльність повстанських загонів, обговорено прояви повстанцями любові до Батьківщини, самопожертви в боротьбі за незалежність України. Акцентовано увагу на необхідності використання освітянами цього історичного матеріалу, як символу патріотизму. Це вкрай необхідно для підростаючого покоління на шляху до формування всебічно розвиненої особистості в сучасних умовах.

Ключові слова: патріотичне виховання, національність, отаман, повстанський загін.

Постановка проблеми в загальному вигляді... За роки незалежного розвитку України вітчизняні дослідники досягли певних успіхів у вивченні історії на основі нових джерел та історіографії. Цьому немало сприяло звільнення від колишніх ідеологічних постулатів. Так, історики знаходять чимало фактів легендарності і героїзму незборимої нації українців, що спроможні здивувати увесь світ. Однією з показових сторінок історії є антибільшовицький рух повстанських загонів в 1920–1924 рр. Вивчення цієї проблеми підростаючим поколінням вкрай доречне, окрім іншого, через потребу патріотичного збагачення на шляху формування у